

כיצד הושגה הנורמליזציה ביחסי הודו-ישראל*

משה יגר

פוליטיים אחרים, אך סירובה העקשי של הודו לكون קשרים דיפלומטיים מלאים עם ישראל נותר בעינו, שיטתי ועקבי.

ב-1964 הלק נחרו לעולמו. יחשזה של הודו כלפי ישראל הפך מאוז, ובעיקר לאחר מלחמת ששת הימים, לשילוי הרבה יותר, בעיקר בשנות שלטונה של בתו, אינדира גאנדי.² במשך שנים ארוכות לא התקיימו שום דיאלוג או קשר מדיני משמעותי בין שתי המדינות.

שינוי האקלים המדיני

נסופה שנות השמונים וראשית שנות התשעים השתנה המכוב הבינלאומי. ראשית, קרייסט בריה'ם, בת-בריתת הוויטהקה של הודו וسفיקת הנשק הגדולה ביותר שלה, הייתה מכחה קשה להודו; שנית, מלחמות המפרץ ב-1991 חשפה חולשות רציניות ופלוגים בקרב העולם היהודי; שלישיית, תהליכי המשא ומתן בין ישראל לבין אש"פ נעשו בהשתתפות מדינות רבות ובהחותן, וגם הודו רצתה להיות בינהה, מסיבות של יוקרה לאומית; והעיקר, נראאסימה רוא נבחר לראשות הממשלה בהודו. למרות הייתו חבר מפלגת הקונגרס, הוא שינה באורח יסודי את מדיניות קודמו וביטל את המשטר הכלכלי הסוציאליסטי בכיבול שדרר במדינתה במני ההור, בימי בתו אינדירה גאנדי וכן רג'יב גאנדי. הוא החל מנגיג כלכל החופשית ופטוחה, בניסיון לחוץ את הודו מקשישה הכלכלית וממצוקת העוני הנורא שהכבד על חלקים ניכרים מן האוכלוסייה. לצורך זה נזקק לתמיכת אריה'ב בפרט ולהשיקות מערכיות בכלל. דבר זה היה תליי בשיפור היחסים עם אריה'ב, שנותרה מעצמה-על היחידה.

בנוסף, מנהיגי הודו החלו להעריך את כוחו של הלובי היהודי. בעניין זה רואה לצפון פועלתו של סגן נשיא הקונגרס היהודי העולמי וממנהגי יהדות אוסטרליה, איזי ליבר. בidueבד הסתרר של פעילות זו נזעה השפעה על החלטותיו המדיניות של רוא. ב-21 בנובמבר 1991 נפתח

הודו-ישראל –

4 עשוריהם של עינויות מתמשכת

הודו זכתה בעצמאות בשנת 1947, וישראל חודשים אחדים לאחריה, אך יחסם דיפלומטיים רשמיים נכונו בין שתי המדינות רק בינואר 1992. במשך 44 שנים שחלו בין יציאת שתי המדינות לעצמאות ועד כינון היחסים הדיפלומטיים המלאים, גילהה הודו כלפי ישראל הстиיגות, איידידות ואניוניות. בעקבות מאמצים רבים הסכימה הודו ב-1950 להניע לשראל הכרה דיפלומטית. היתה זו, אמנם, הכרה מלאה, דהיורה, אך הודו סירבה לכונן עם ישראל יחסם דיפלומטיים ולא החליפה עמה נציגויות דיפלומטיות.

ראשה-הממשלה הראשון של הודו, ג'אהוואරאל נהרו, שהיה גם מנהיג מפלגת הקונגרס ההודית שהובילה את המאבק לעצמאות נגד הבריטים, היה עין לציוויליזציה וגילתה אהדה רבה לתנועה הלאומיה הערבית, עוד שנים רבות לפני קבלת העצמאות, וזאת בשל גישה אמוץ-זיהות כלפי מדינות ערבית, בשילוב אינטרסים כלכליים.¹ מדיניות זו נשכה גם בשנות כהונתו כראש ממשלה של הודו העצמאית.

בשנת 1951 חלה תזוזה קטנה כאשר הודו התירה לישראל כניסה בominator (כיוון: מומבאאי) תושב מוקומי, היהודי, כקונסול כבוד, וב-1953 הורשתה ישראל לפתח בominator קונסוליה סדרה. הודו לא פתחה בישראל נציגות מושום סוג שהוא. מפעם לפעם בהודו אישים ישראלים שונים ונעודו לשיחות עם נהרו ועם אישים

ד"ר משה יגר היה איש משרד החוץ כ-40 שנה, במחalan שירות, בין ה interim, כקונסול כללי בפלדלפיה ובניו-יורק, שגריר בשטוהולם ובפראג, וכן עסק רבות בענייני אסיה, בחו"ל ובמשרד החוץ בארץ. מי רשם שורה של ספרים, ביניהם: *מלאליה, ניסיונות הידברות עם מדינה מוסלמית*, הוצאת מאגנס, האוניברסיטה העברית ים-ס, *MRIOTOT HAMUSLIMIM BIFI'LIPINIM*, בתיאלן ובמורמה-מייאמר, הוצאה פזנר ובניין, ירושלים, ועוד. רשם גם *נתיב*.

* פרק (מקוצר מעט) מתוך ספר על תלמידות דיפי' למוטיה של ישראל בא-סיו, המכאמע עם המבו'ר בכנותם.

¹ ראה משה יגר, "הדיפי' למוטיה הציונית באסיה מהזרחות בלטו עד רקי' מות המדיניה", *ייוונים דיפים, חלק א', גילון 5-6, תשע-נין תשס"ב*; J.N. Dixit, *My South Block Years. Memoirs of a Foreign Secretary*, UBS Publishers Distributors Ltd., New Delhi, 1996.

² לסקרה ממעצה על יחסיה הודי-ישראל בעשרות שקדמו לנורמליזציה ראה: יעקב שמעוני, "מבוא" (מתוך: ד"ר יעקב שמעון אבנור, עורך. יחסיו הישראליים מודיעות: אסיה ואפריקה. מס' 6: הודי, מכון טרומן, האוניברסיטה העברית, נירשלים, תשע"ב-1992), עי"ד 7.

תתקיימנה שיותה מדיניות כלשהן במסדר החוץ. לא יחול כל שינוי במדינותו של הוזו כלפי ישראל. ב-2 ביולי 1991 הגעתו לניו-זילנד. המתוינה לי הודה מפרופ' מ. סונדי (M.L. Sonndhi), ראש המחלקה לחיסים בingletonים באוניברסיטת נחרו בניו-זילנד והוא אכן של ישראל, אשר בהמשך סייע רשות בקידום היחסים. עוד באותו יום נפגשנו, והוא הסביר שהניסיונות הבינלאומיות של התקופה האחרונה, השיפור במעהה של ישראל ואפיו התקritis בksamיר, שעוררה גל של אהדה בהוזו, גורמים לכך שהחומר מתאים להביא לשינוי ביחסה של הוזו כלפי ישראל. לדעתי יש לנצל את ביקורי להסדרת פגישות. השבתי כי אכן ברצון כל פגישה שיקבע לי, ובלבך שתהיה עם אישים שיש משמעות ותכלית לשיחתאים.

הפגישה הראשונה שהסידר סונדי הייתה עם מי שהיה ראש השירותים החשאיים של הוזו במשך שנים רבות, ראמ nat קאו (Ram Nath Kao). לאחר פרישתו למלאות מגונה ליעש מיוחד לביטחון לראש הממשלה ונחשב לאישיות רבת-השפעה. הרציתי בפנוי את טיעונו בזכות נרמול היחסים והסתברתי מדווקיע על הדבר לשוטרי המדיניות. הצעתי בדיקה של מדיניותה האנרכו-ניסטטי של הוזו כלפי ישראל, כפי שעשוות מדינות אחרות. ציינתי שאכן בכוונתי לבקש פגישה עם אנשי האגף המדיני של משרד החוץ, וזאת בכלל המדיניות העיינית המסורתית של משרד החוץ, וכן כי לאחר כל השנים שפנויות ישראל נדח, תctrך היומה לבוא מהוזו.

קאו הסכים לכך שהגעה הוזו להביא לשינוי של מצב היחסים, אך הסביר מדווקע אינו סבור לכך כי סיכוי בעתיד הנראה לען. לפי הצעתו, הסידר פרופ' סונדי פגישה גם עם מזכיר הממשלה נארש צ'אנדרה (Naresh Chandra).

הפגישה עם מזכיר הממשלה נערכה בביתו של צ'אנדרה לאחר יומיים. לדעתו המצב הפליטי והכלכלי הבלתי-יציב ששרר אז בהוזו בעקבות הבחירה, לא אפשר שינוי במצב היחסים. המשקימים שהציג היה — לחשוב על העברת הקונסוליה מבומביי לדלהי, וגם זאת לא בזמן הקרוב.

בכל זאת, הפגישות הותירו רשם. פרופ' סונדי ספר ליותר יותר כדי מזכיר הממשלה צ'אנדרה דיווח על שיחתנו לראש הממשלה, לשר החוץ, לשר הביטחון, לשר האוצר ולמנצ'יל משרד החוץ, שהשתתפו באותו שבוע בועידה כלשהי שנערכה באימס המלדייבים. כולם הסכימו עקרונית שצ'אנדר, אמן, להתקדם ביחסים איטני, אך סברו שהממשלה החלשה מדי, בהיותה ממשלה מיעוט המזרמת אחרי בני המיעוט המוסלמי, ולא כדאי להסתכן בגירמת עצועים. מצד שני, הוזו פעullet עכשו להഷגת מלואה של 2-5 ביליאון דולר מקרן המתבע הבינלאומית ומהבנק העולמי, וכיים חשש שהלובי היהודי בארא"ב יוכל את קבלת החלטואה בגל גישתה השלילית של הוזו כלפי ישראל. סונדי העז שישראל תנסה לסייע לץ אמריקני על הוזו בסוגיה זו. הוא אף רמז שהוא מעביר בכך מסר של שר האוצר היהודי, המעוניין יותר מהאחרים בשיפור יחסיו הזרחיים-ישראל ובנטול התנגדויות אפשריות בארא"ב. לדעתו, אסור להחמיר את ההזמנתו ועלינו לפעול מיד אצל ידינו האמריקנים. באותו ימים פורסמו גם מאמרם בעיתונות היהודית שקרו למשלה לכונן יחסים

ליבר עם ראש הממשלה נראסימה ראו. בשיחה נכח גם הנציב העליון (ז"א השגריר) האווטורי. ליבר תבע מראו לכלות יחס של שוויון כלפי ישראל ולכון נורמליזציה ביחסים הדיפלומטיים והחלפת שגרירים, והבהיר לראו שהמבחן לשינוי מדיניותה המסורתי של הוזו יהיה עמדתנה לגבי ביטול החלטת האו"ם שהשוויה את הציונות לגזענות. ראו השיב שהוזו משנה את יחסיה לישראל בחזרה. ליבר התרשם שראו עז לחשיבותם של הארגונים היהודיים בארא"ב, שהוא אכן ככל הראה הפלשטיינית ובוזראי שכך נזק נלחב באשי"פ. הוא אףilo לא העלה סוגיה זו בשיחה. ליבר נפש גם עם חברי פרלמנט הודיים ידידותיים לישראל, שהמליצו בפנוי בפירוש להפעיל לחץ על ראו בארא"ב.³

סיום המלחמה הקירה הפחת מואוד מהחשיבות הפוליטית והאידיאולוגית של העולם "הבלטי-mozahha". מחררי הנפט המופחתים בראשית שנות התשעים הקטינו את תלותה של הוזו בנפט מארצות עבר. גם הנטיריה הפרור-פלסטיני של ארגון המדינות המוסלמיות (OIC) לגביו סכטוק קשמי, הביאה את הוזו להעיר מחדש את מדיניותה במזרח התיכון. ועדית מדריד אפשרה לישראל, בפעם הראשונה, להכתיב להוזו תנאים. ישראל הבהירה שהשתתפות הוודית כלשהי בתהlik השלים במזרח התיכון תליה ב恢复正常יזציה ביחסים בין שתי המדינות. עליית הרדיקליים האיסלמי והగברות הטורור הרעו את מצב הביטחון המקומי והאזור ביהודה, שראתה בכך עניין מסוות עם ישראל, ואולי גם אפשרות לשיטוף פעולה ביטחוני פוטנציאלי עמה.

הצעד החובי הראשון מצד הוזו נעשה בדצמבר 1991, כאשר הצבעה לbijtol החלטת האו"ם 3379 משנת 1975 שהשווה את הציונות לגזענות.

כל אלה היו צירוף נסיבות נוח לישראל. בנוסף, דוקא אז אירעה תקנית שאפשרה לישראל ליזור מגעים ולפתחה בדילוג: ב-27 ביוני 1991 התקפה קבוצת טרוריסטים מוסלמיים חבורה של תיירים-טרםילאים ישראלים בעיר סרינגר, בירת חבל קשמי שבעצפון הוזו. אחד הישראלים נהרג, שלושה נפצעו ואחד נפל בידי הטוריסטים.

באותה תקופה הייתה סמכיל'ם במסדר החוץ, ראש אגף אסיה, אפריקה ואוקיאניה. מכיל'ם מסדר החוץ דוא רואבו מרחב, הורה לי לצאת להוזו כדי ליטות ולהביא לשחרור החטופ. כהנחתה כלית אמר שלא אונע משיחות מדיניות, אם תזדמנה כללה. פרשות שחזור החוטף ושיגורו ארצת יחיד עם שלושת הפצועים אינה עניין כאן, אך מן הראיו לספר כיצד נוצרו במהלך בি-קו'רו בהוזו מגעים עם נציגי הממשלה היהודית, והחל דיוון במצב היחסים הבילטרליים בין שתי המדינות בניסיון לבדוק את האפשרות לשפרם.

מגעים מדיניים ראשוניים

וז טרם הגיעו לניו-זילנד פרסם מסדר החוץ הוזו ליעתונאות בה נאמר שמשהה של הוזו בפרשת הזרע התקנית בksamיר מודרכים רק על-ידי שיקולים הומניטריים, ביקוריו הוא ביקור "קונסולרי" בלבד ולא

³ Isi J. Leibler, *Winds of Change in the Asia-Pacific*, World Jewish Congress, December 1991, pp. 5-12; Report of World Jewish Congress Mission to Pakistan, February 12-16, 1993 (Isi Leibler and Bruce Wolpe), World Jewish Congress, Melbourne, February 1993, p. 6.

בניו-יורק על ידי הרויט מנדל מון "הוועדה היהודית ליחסים קהילתיים" (Jewish Community Relation Committee, JCRC) שתיאמה את פעולות הארגונים היהודיים האחרים וארגנהפגישות עם דיפלומטים יהודים בשגרירות הוודו בוושינגטון, בנציגות הוודו לאו"ם ובקונסולייה הכלכלית שלה בניו-יורק, ועם מדינאים יהודים שבאו לאלה"ב לביקור. בינהם היה גם ל.ק. אדואני (Advani), מנהיג מפלגת האופוזיציה BJP, מפלגה הינדואית לאומיות שוכתנה בעבר זמורה בהברחות. אדואני הפך אז לראש ממשלה. "הוועדה היהודית ליחסים קהילתיים" בישה גם להיפגש עם ראש ממשלה הוודו נאראסימה ראו ועם שר החוץ מ. סולאנקי (Madhavsinh Solanki), שעמדיו הגיעו בניו-יורק בסוף ינואר 1992.⁵

בדצמבר 1991 הרצפה הוודו, כאמור, למדיניות שהכיבוו بعد ביטול החלטת האו"ם שהשותה את הציונות לגזענות. ב-22 בינואר 1992 הוזען קונסול ישראל בבורגיני, ג'ווא בכיר, לניז'דלי, פגישה עם מנכ"ל משרד החוץ ג'. דיקשיט (Dixit), פגישה ללא תקדים, שם נמסר לבכיר כי בכוונה ממשלה הוודו להביא בעתיד הקרוב לשיפור יחסים עם ישראל. טרם הוחלט אם ישראל תتابקש תחילתה לפתח קונסולייה כללית בניז'דלי, או שייכומו מיד יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל, ככלומר, שתפתחנה שורירותו. ההחלטה הסופית היא בידי ראש הממשלה עצמו, והוא תיפול בכך וחודשים אחדים.

היה ברור שמתוך הסדק בחומר העניות היהודית והחלחים שהופעלו על ממשלתה מכיוונים שונים החלו נושא פרי.

עמידה איתנה משתלמת

אלא שמה שהיתה הוודו מוכנה לעשות בשלב זה לא סיפק את דרישותיה של ישראל. ב-23 בינואר הזדמן לכותב שורות אלה להיות בביביגנג לרגל טקס כינון יחסים דיפלומטיים בין סין לישראל, שנערך למחורת. בתבונת הדיעות היהודית שאל אותו אם ישראל תיאת להשתתפות הוודו ב"תהליך השלום" במזרח התיכון, למרות שורם ננו יחסים דיפלומטיים מלאים בין שתי המדינות. הוא קיבל תשובה שלילית נחרצת. נאמר לו שהדבר יתאפשר רק לאחר כינון יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל. ב-26 בינואר קיבל אותו בتاب תשובה דומה משר החוץ דוד לי. הדברים פורסמו בעיתוני הוודו.⁶

מששלת הוודו עשתה ניסיון נוסף, מזרע מעט, לדוחות את כינון היחסים עם ישראל. ב-28 בינואר תלפן הקונסול בבורגיני ומסר שרראש הממשלה ראו נסע לניו-יורק, ומיצע שודדי לי יבוא לשם לשיחת עמו. כך קיל עליו להסביר ללי במיישרין את קשייו. אם שר החוץ לי אינו יכול לבוא לניו-יורק, ישלח נציג מוסמך. הורייטי לבקר להшиб שחשעה זו אינה מתאפשרת. אם בכיר איינו מספיק בשビルם, שגוריר הוודו באלה"ב מזמין לפנות לשגרירנו שם ולהזמיןו להיפגש עם ראש הממשלה ראו. מאוחר יותר חזר בכיר וטלפון. שוב סיפר למנכ"ל משרד החוץ היהודי מציע שנאפשר להם להציג ראה"ב ל"תהליך השלום", ותוך שלושה חודשים יפטרו את הבעיות הפנים שליהם, יתגברו על ההתנגדות לנרטול היחסים עם ישראל הרווחת

דיפלומטיים עם ישראל, תוך ציון כל היתרונות שהווו תפיק מכ".⁷

כפי אנשים שונים עמים נגשטי, שמעתי שמלבד הנימוקים המסורתיים – כמו החשש מתקובלת המיעוט המוסלמי, החשש מפני תגובת מדינות ערב, השפעת מורשת ההתנגדות של נהרו וממשיכיו לציוויליזציית החוץ וכן הפחד שפקיסטן תנצל התקראבותו לישראל לתעומלה אנטיהודית, קים גורם נוסף והוא – שמוניות הסגל המCKERיע של אנשי משרד החוץ היהודי. נטיותיהם הפרו-ערביות והאנטי-ישראליות קובעות את המדיניות, מה עוד שהdrogo הפליטי סובל מחולשה, ובעצם אינם מתפננים לעסוק הרבה במדיניות חזק ולכפות את דעתו על הפקידות המCKERיע, שהחיפה בעמדותיה המסורתיות.

התרשומי בעקבות ביקור זה בהודו הייתה שקיים טעם הרשות אל-ינוחות מסוימת כלפי ישראל. שיפור יחסי ישראל עם ארצות שונות בעולם לא נעלם מידייעת הקברניטים המדיניים היהודים, ואף העיתונות שינתה את יחסיה לטובה במידה רבה ולא חדרה לעסוק בסוגיות היחסים עם ישראל מזאת התקראת ברינגר. עם זאת, נראה היה שאין לפותה שהממשלה העשה משהו בזומת. התעורר הרושם שרווחת צפיה כי שינוי כזה ייכפה עליה בذرן כלשהו, או שהיא גורם חזק שיירזו אותו. היה זה הزادנות הנאותה לפנות לידיים ישראל באלה"ב ולגורמים דומים אחרים שיפעלו בכיוון הרצוי.

ניצול שעת הבושר

בס שובי לירושלים החלה להתרחק פולה שיטית מצד גורמים ידידותיים שונים, בעיקר באלה"ב, כדי שיבחרו את השקופיהם לאנשים במשלת הוודו. ממשלת הוודו הייתה ערוה גם ליחסים המשטפרים והולכים בין בריה"מ לישראל (בריה"מ ייחודה את יחסיה עם ישראל ב-18 באוקטובר 1991), ולהתקראבות המתוודה ביחסים עם סין ועם מדינות אחרות, כולל הוותיקן. היא גם גילתה רגשות לבני התקראות "תהליך השלום" והישארות מחוץ לו, כל עוד לא תכונן יחסים עם ישראל. עם זאת, היה מקום לחשש ממשלת הוודו וננסה להתחמק מונרמליזציה מלאה ביחסים הדיפלומטיים על-ידי פטרון חלקי כלשהו, כמו מנתן רשות להעברת הקונסולייה מבומביי לניז'דלי או העלאת הדוד לקונסולייה כללית. צrik היה לנצל את שעת הcores שזימן צירוף הנסיבות.

במהלך יולי התקבשו ארגונים יהודים באלה"ב, כמו עידת הנשיאים, השדולה איפא"ק, הליגה נגד השמצה (ADL), הקונגרס היהודי האמריקני, הקונגרס היהודי העולמי, ארגון רבניים האורתודוקסים ואחרים, להבהיר לנציגי ממשלת הוודו שהפלויים הגדולים שהוא מבקש מארה"ב יחייבו אותה לשנות את מדיניותה החד-צדדי נגד ישראל. בעניין זה פועל גם ראש עיריית ניו-יורק ד"י יויזדינקין (לא יהודי, שוחר), חבר בית-הנהברים סטיב סולו, שהיה ידוע כידיד הוודו היהודי בישראל גם יחד, וכן סנטור דניאל מוניהן. הפעולות הנמרצת ביוטר נשתה

Observer, July 4, 1991.⁴
(Vichitra Sharma: "Israel Expects India To Take Initiative in opening ties"); The Times of India, July 5, 1991.

JCRC/NY Archiv (various correspondence, January 1992); P.R. Kumaraswamy: "Israeli-Pakistani Normalization from India?"; Strategic Analysis, Vol. XXI, No. 9, December 1997, pp. 1359-1362.

Times of India, January 25, 1992, "Israel Terms on India's Role"; Free Press The £Journal; Pioneer Hindustan Times, January 22, 1992; see also: Dr. Maqsud Hasan Nuri, "The Indo-Israel Nexus", Regional Studies, Vol. XII, No. 3, Summer 1994, p.10.

כיצד נראים הדברים מן ההייבט היהודי

ה גירסה החודית לארועים אלה שונה במקצת מזו הישראלית. תיאור מפורט מופיע בזיכרונותיו של מנכ"ל משרד החוץ ג'.ג. דיקשיט, שהיה מעורב בכל התהילהך, ושאינו מוסמך ממנו לתאר את הפרשה מנקודת ראות היהודית. בסתורו הוא מפרט את הגורמים ההיסטוריים, האסטרטגיים והכלכליים שקבעו את היהודו ואת מדיניות ערבית, ולאחר מכן הוא מסביר שלושת התפתחויות חשובות הביאו את היהודו לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל: הראשונה הייתה מלחמת המפרץ ב-1991; השנייה, הגישה הכלכלית של מדינות ערב לבניית קשמיר; השלישייה, החתימה על הסכם שלום בין אש"פ' לישראל.

וכך וטייר דיקשיט:

[...] במאובט הבינלאומי שנוצר לאחר מלחמת המפרץ סברה היהודו שרצוי לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל וליזום שתופעה פולוליה בילטרלי בכל התחומיים עמה [...] למרות תמיכתו הקבועה והעקורונית בעניין היהודי בפלשתינה, ולמרות שהרחקנו עצמנו מישראל ולא כוננו עמה יחסים דיפלומטיים, תמכה ישראל בהזדווגותם הטרייטוריאלית בתגובהם של יוחדים [...] ירושלים היו מעוניינים בכינונו יחסים של היהודו. ישראלים רצו גם ליום כלכליים עם היהודו ובהקענותה בה. הם רצו גם לשיתוף פעולה מדעי וטכנולוגי איתנו. ניסיונה החקלאי של ישראל בחקלאות ישנה, השקיה מדברית, תעשיית חקלאיות וקוואופרטיבים חקלאיים, יכול היה להועיל להזדווגו. וכן, ניסיונה של ישראל במאבק בטרור היה יstim להזדווגות בתנויות ספרטיסטיות במקומות שונים בארץ. ישראל פיתחה מומחיות בשיפור מערכות נשק סובייטיות שהזדווגו יכול להשתמש בה [...]

מצד שני, ידידותה רבת-השנים של היהודו ויחסיו שיתוף הפעולה שלו עם מדיניות ערבית יכולו להשפיע אם ייכוננו יחסים עם ישראל. הדבר היה עשוי לפניו באפקט הנפט מן המפרץ, וכן לגורום לSİLIK' הוהדים הרבים העובדים במפרץ ובמדינות מוסלמיות אחרות, התרומות לככלת היהודו ולמטבע החוץ שלה. מדיניות ערבית ומדינות מוסלמיות אחרות באסיה המערבית ובמגראב יכולו להוות אוטו גיאור-אסטרטגי על ביטחונה של היהודו, אם תנקוטה המדיניות עונית כלפי היהודו בכלל יוזמתה לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל. היה גם חשש פוליטי פנימי שהאוכלוסייה המוסלמית שלנו מתנגד להחלטה זו [...] בchner במשדרנו את השיקולים הסותרים הללו והעננו המלצות מדיניות לשר החוץ ולראש הממשלה, לאור משווהת הכוחות הבינלאומיים של עצמותה של אריה"ב לעומת רוב המדיניות העבריות והמוסלמיות... ראש הממשלה הסכים עם הנחותינו... הונחתי להזדווג רשות על החלטות היהודו לכונן קשרים דיפלומטיים עם ישראל ולפתוח שגרירותים בשתי הארץות [...] עשית זאת ב-24 בינואר 1992⁷.

על ניסיונו של היהודו לדחות את כינון היחסים, כפי שתואר לעיל, מספר דיקשיט בקיצור רב:

עדין במפלגת הקונגרס, וכינונו איתנו יחסים דיפלומטיים מלאים. הבהירתי לבכר בתוקף שהדבר לא מתקבל עליו ואמרתי לו להודיע בבירור למנכ"ל דיקשיט שניסוון 40 השנים האחרונות מלמדנו שאינו יכולים להאמין בהם. אנו מציעים שיפtero קודם את בעיותיהם וכשייחו מוכנים, שיתקשרו⁸.

למחרת, יום רביעי, 29 בינואר 1992, טלפון גיורא בכיר הקונסול בבומבי, בשעת הצהרים, ומספר שמנכ"ל משרד החוץ היהודי דיקשיט התקשר אליו מנידלהי והודיע שבכוננותם לפרסום בעוד שלוש שעות הודהה על החלטתם להעלות את דרג היחסים בין הארץות לרמה של שגרירות. הם מצפים שנפרנס בויזמאנית היהודעה זהה. היהודו אינה מותנה ורמליזציה זו ביחסים בין שתי המדיניות בהזמנתה להשתחן בוועידה המולטילטראלית המתכנסת במוסקבה, אך מקווה שבכל זאת ישראלי לא תתנגד לכך. בכיר ביחס מהמנכ"ל היהודי לדוחות מעט את שעת פרסום היהודעה, כדי למתת לי שהות היהודיע על כך לשר החוץ לויל ולמנכ"ל משרד החוץ יוסי חזק, שהיה אז במוסקבה. ביקשתי מברך להזדווג למנכ"ל דיקשיט שלא אודיע דבר למוסקבה בטרם קיבל בכתב את נוסח היהודעה המוצעת שלהם. חלפו כשבתיים, ואז טלפון בכיר שוב והכתיב לי בטלפון את נוסח היהודעה. שלחתה למנכ"ל משרד החוץ במוסקבה. היהודעה על כינון יחסים דיפלומטיים מלאים בין היהודו לישראל פורסמה באותו ערב, בזמנית בניידלהי, במוסקבה ובירושלים. שעה דרמטית החלפו בסך-הכל מעת שיחת הטלפון הראשונה של מנכ"ל משרד החוץ עם קונסול ישראל בבורמבי ועד פרסום היהודעה הרשמית על כינון היחסים⁹.

כינון יחסים בשבוע אחד עם שתי מדיניות הענק – סיון והיהודים – המונות יחד כמחצית האנושות, אין דבר של מה בכך. ספק אם היה אירוע זומה לו בנסיבות הדיפלומטיה של ישראל, להוציא את אירועם הימים הראשונים של אחר הקמת המדינה והחוודעות על הכרת אריה"ב, בריה"ם וארצות אחרות במדינת ישראל, שבאו או בתכיפות רבה.

ההחלטה ממשלה היהודו על כינון יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל, כפי שבאה, הייתה מפתיעה. בנידלהי סיס שערק ג. בכיר, 3 בפברואר 1992. ג'ירא בכיר, "היום בו כוננו יחסים עם היהודו", יישורי מים, 22, ריש"ט, לט', סיון תש"ס, יי' 2000. החלטת ממשלה היהודו על כינון יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל נמסרה היהודעה עלידי מנכ"ל משרד החוץ ג'. דיקשיט במסיבת עיתונאים מיווחזת, שעת אחדות בלבד לפני שרראש הממשלה נארסימה ראו עמד להMRIIA לאריה"ב. רק שבועיים לפני כן היהודעה היהודו שכינון יחסים מלאים עם ישראל מותנה בנסיגתה לגבולות תוכנית החלוקה של הארץ מ-1947! אלא שראו עמד לצאת לאריה"ב במטרה להגדיל את הסיעת הכלכלי והציבאי האמריקני היהודו. קרובה לוודאי שהוא סבר שכינון יחסים עם ישראל ישרף את תדמיתה של היהודו לאריה"ב, ויקל עליה לקבל את הסיעת מקרן המطبع הבינלאומי ומון הבנק העולמי, שהיא כה חיוני עבורה.

⁷ לפי רישום שנערך אז תוך כדי התפתחות הדבר רם.

⁸ רישום אירוני יום החודעה על כינון היהודען שבחאה, כיון היחד סיס שערק ג. בכיר, 3 בפברואר 1992. ג'ירא בכיר, "היום בו כוננו יחסים עם היהודו", יישורי מים, 22, ריש"ט, לט', סיון תש"ס, יי' 2000.

J.N. Dixit, My South Block 9 Years. Memoirs of a Foreign Secretary, UBS Publishers Distributions Ltd., New Delhi, 1996, pp. 309-312.

התניות, התרבות והרפואה. משלחות הזרות בתחוםים אלה ואחרים הוזמנו ארצה לחתימה על הסכמים ולדין בפיותם דרכי פעולה. ואננו, ב-7 באפריל שלח משר החוץ של הזרו לשראל צוות להקמת השגורנות. תוך שבועות אחדים ביקרו בישראל משלחות הזרות בתחוםים השונים שנדרשו בעת הביקור, והוחל בפיתוח תוכניות ¹⁵.

בשיחות אלה בנידחי דיבר מנכ"ל משרד החוץ, דיקשיט, על רצונה של הזרו להשתתף בשיחות המולטילטליות במזרח התיכון, והבהיר שלמרות שאין קשר בין החלטת הזרו לבין יחסים דיפלומטיים עם ישראל לבין עניין השתתפותה בתהליך השלום, הרי שבחינה ציבורית פנימית סייע הדבר לממשלה הזרו להסביר לדעת-קהל את החלטותה. בנסיונו הישראלי כיו אין כוונת לירות מדיניות הזרות בשיחות השלום, אך היה רצחה לראות מדיניות הזרות יותר מזאת ¹⁶, לאחר שעדיין הורנשה הסתייגות מסוימת כלפי ישראל בקרב פקידות משרד החוץ הזרוי. נראה היה שהזרדים חשו מפני פעולות תגמול ערבית, אולי בתחום הטען שלהם עם מדיניות ערבית או כלפי עובדים הזרדים בארצות מוסלמיות. היה ברור שהזרדים רצו להנמק פרופיל ולקיים קשרים בדרכו יותר נמרך, לא של שרירים, אם כי יקדמו בברכה כל התקומות מעשית ביחסים.

ב-23 במרץ 1993 הגיע מנכ"ל משרד החוץ הזרוי, דיקשיט, לביקור גומלין בישראל. הוא קיים שיחות במסדר החוץ בירושלים וכן נפגש עם ראש הממשלה אז יצחק רבין. דיקשיט דבר על סכנת הטרו האיסלמי ועל חידרות השפעות איסלאמיות וזריקויות להזרו. ידוע להם, אמר, שהסתודדים והאייראנים פעילים בקרב מוסלמים הזרוי, המונים כ-118 מיליון נפש. ממשלה הזרו מודאגת מגילוי ההקצת האיסלאמית ומהשפעות אידיאולוגיות בקרב המוסלמים שלה. הוא הציע שומותים ישראלים והזרדים קיימו דינונים משותפים בסוגיה זו. הוא חזר על רעיון, שהועלה כבר קודם לכן, להקים בהזרו מרכז מחקר הטרו, וביקש סיוע ישראלי והדריכה בעניין זה.

דיקשיט ציין לטובה את ההתפתחות המהירה של היחסים הבילטרליים בין הזרו לישראל, אך הוסיף שקיים עדין חוגים במפלגת הקונגרס המתנגדים לנורמליזציה עם ישראל, ורואים בה סטייה מדיניותו של הנרו, והזהיר שעד יהו ביטויים להתנדות זו. דיקשיט דחפה את החששות הישראלים מפני יחש הזרו ואיראן ולגביה הידיעות על מכירת נשק כימי הזרוי לטוריה, והסביר את המשך הצבעותה הבלתי-ידיידותית של הזרו באורים בכך שגייתה היסודות של הזרו לפתרון הבעיה הפלשנית לא השנתנה, והיא ממשיק לתמוך בעניין הפלשנית. במקביל, אמר דיקשיט, ממשלה הזרו רוצה להגבר את שיתוף הפעלה בין הזרו וישראל, כולל בענייני ביטחון ¹⁷.

בימים 17-19 במאי 1993, חודשיים לאחר ביקור דיקשיט בישראל, ביקר שר החוץ שמעון פרס בהזרו. נחתמו אז הסכמים אחדים שהוכנו במהלךם של מפגעים בין צגי הממשלה בתחום תרבות, תיירות, תחבורה אוירית, שיתוף פעולה מדעי וטכנני, מסחר, חקלאות ושיתוף פעולה כלכלי. הסכם אויררי שאפשר טיסות ישירות בין תל אביב

ראש הממשלה ראו היה מעוניין בהתקדמות אטיטיב ביחסים עם ישראל. הוא אמר שהגענו יהו תחילת בדור של פקידים ורק אז בדרגת מנכ"ל משרד החוץ... המזכיר הכללי של משרד החוץ הישראלי [לא קיים במשרד החוץ הישראלי תואר כזה] משה יגאל ביקר בהזרו בסתיו 1992. אני החוזתי ביקר בין 22 ל-25 במרץ 1993. מלבד שיחות שניהלתי עם עמיתי במסדר החוץ הישראלי התקבלתי גם עליידי שר החוץ שמעון פרס וראש הממשלה יצחק רבין [...] הקונסול הישראלי עבר תוך שלושה שבועות [לאחר השיחה עם השגרירים העربים] מבומביי לנידחיה. אנחנו פתחנו את שגרירותנו בתל-אביב בראשית קיץ 1992 [...] אני רואה בכך יחסים עם ישראל אחת מהתפתחויות החשובות ביותר במדינת החוץ של הזרו בתקופת שירותי כמנכ"ל¹⁸.

ב-12 בפברואר 1992 הודיע משרד החוץ של ישראל למשרד החוץ של הזרו שהקונסול בבומביי, ג'ורא בכר, מונה זמנית לשגרירות ישראל בנידחיה ¹⁹. החול בהכנות לפתחות שגרירות מסוימת ולקבעת תכנית לשיתוף פעולה בין שתי הממשלהות.

שתי תופעות מעניינות התבגרו מיד עם כינון היחסים הדיפלומטיים. התופעה האחת – ביגוד לדעה שהפעעה על מקובלת במשך שנים רבות, ושיהיתה לה השפעה על מדיניות הזרו, כאילו תצריך להתייצב בפני עצמן של ערבים. התופעה השנייה – אף שעדי הרגע האחרון נדמה היה שהזרו לא תסתכן בהגות המציאות המוסלמי הגדול שלא עליידי שיפור היחסים עם ישראל, הנה, כראש הממשלה ראו החליט בכל זאת לكون יחסים עם ישראל, לא נשמעה בקרב מוסלמים הזרו שום תגובת מהאה בעלת משמעות כלשהי²⁰.

הזרוי-ישראל: התפתחות יחסים נמרצים ורב-היקף בתחוםים שונים

עם חלוף הזמן נקבעו יחסים דיפלומטיים מלאים בין הזרו לישראל, ושר ההגנה היהודי שאראד פאוואר (Sharad Pawar) הודיעו שהזרו בודקת את האפשרות ללמידה מן הניסיון הישראלי בפועלותיה נגד טרור. לדבריו יביא הדבר תועלות הדדיות לשתי הארץ. הוא הוסיף שיתבקש שיתויה פעליה ישראלי לאימון מיוחד של כוחות צבאים, וכי טכנולוגיה ישראלית תועיל בשיפור מערכות נשק. כמו כן נודע שמשרד החקלאות היהודי דן כבר באפשרות לשיתוף פעולה בין הזרו לישראל בתחום השקיה וגידולים בשטחים צחיחים ²¹.

בימים 23-29 במרץ 1992 ביקר שוב בנידחיה ראש אגף אסיה ואפריקה במסדר החוץ של ישראל²² כדי לפתח בדוחש מדיני מסודר על עתיד היחסים בין שתי המדינות, ועל התהומות שביהם ניתן יהיה לפתח שיתוף פעולה. נערכו שיחות עם שר החקלאות, שר החוץ וסגנו, מנכ"ל משרד החוץ הזרוי, דיקשיט, וכן עם מנכ"לי המשרד לתיירות ולתעופה אוירית. בשיחות אלה הוחלט על הכנת הסכמים לשיתוף פעולה בתחום החקלאות, התעבורה האוירית, כולל טיסות "אלעל".

¹⁰ Ibid, 300, 312-313, 315.
News from Israel, Vol. 11 XXIX, No. 4, April 1992, p. 5.

¹¹ India Abroad, April 3, 1992 (Tarum Basu: "India-Israel Official Level Talks"); Saeed Naqvi, "Where Is the Indian Ambassador to Israel?" The Pioneer, April 4, 1992.

¹² The Pioneer, February 26, 1992 ("India, Israel and Counter Terrorism").

¹³ היה זה כותב שורות אלה.

¹⁴ הזרו, 24 במרץ 1992 ("הזרו וישראל קיימו דינונים על שת"פ בחקלאות, מדע וחינוך").

¹⁵ Indian Express, March 25, 27, 1992; The Hindu, The Observer, The Pioneer, The Times of India, March 25, 1992; The Business and Political Observer, 27, 1992; Jane Hunter, "China and India Bring Israel in from the Cold", Middle East International, No. 420, March 6, 1992, p. 17.

¹⁶ JCRC/NY Archiv (Memorandum, October 8, 1992; Letter to Ambassador of India, Washington, March 26, 1993).

ממה שהתפרסם באמצעי התקשורות בהודו, בישראל ובפרטומים בינלאומיים, שכן נציגי הודו ונציגי ישראל הכחישו בהזדמנויות שונות שקיים שיתוף פעולה בינלאומי בין שתי המדינות.¹⁹

שיתופ הפעולה עם התעשייה הביטחונית בישראל כל מכירת מידע ונשק, כולל ספינות מלחמה, מטוסים ללא טיס, טילים, תותחים, ציוד אלקטורי-אופטי, ליויר ועוד. ב-1998 העריכו עסקאות אלה, לפי הפרטומים השונים, מאות מיליוני דולרים. פעילות זו התרחבה, והודו הפכה להיות אחד השוקים החשובים ביותר (אחרי סין ותורקיה) לייצור נשק וציוד בייטוחני לישראל. בתחום זה התעورو קשיים בתוצאה מרוצונה של ארה"ב לצמצם את היקף מכירות הנשק של ישראל להודו, כפי שהתרסם באמצעות התקשורות.²⁰

tabros מפלגת הקונגרס ווליטה שלטונו, במאי 1998, של המפלגה ה Hindutva (JP), שבכל שנותיה באופוזיציה תמכה ביחסים עם ישראל,קידמו עוד יותר את היחסים בין הודו לישראל בתחום הביטחוני, כמו גם בתחוםים אחרים. בשתי הארכות קיימים חוגים הקוראים להעמקת שיתוף הפעולה האסטרטגי בין שתי המדינות. ביולי 1999, למשל, נערך אוניברסיטת בר-אילן דיאלוג אסטרטגי בהשתתפות חמישה חברי המכון Indian Institute for Defence (Studies and Analysis, IDSA) היהודי לימודי הגנה וניהום (Studies and Analysis, IDSA). הדיוונים נסבו על סוגיות של נסיך להשמדה המונית ועצירת טרוריזם וקייניות רדילקלית. שר הפנים היהודי לאלא קרישנה אודואני, ועוד. בספטמבר 1993 נחתם בירושלים הסכם לשיתוף פעולה מדעי בתחום המדעים בין האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים לבין האקדמיה המקבילה בהודו.¹⁸

למרות הפרטומים באמצעי התקשורות משתי המדינות לקיים את היחסים הביטחוניים ביניהן בצלעה. הודו מעוניינת בחשאיות זו כדי שלא לפגוע ביחסים העולים הערב, במיוחד עם איראן ומדינות המפרץ, שהן הספקיות הראשיות של נפט להודו. גם ישראל מעוניינת בפרופיל נמוך, במיוחד בשל הבעיות העולות להתקורר במקרים של התנגדות אמריקנית. עם זאת, קשרי הודו איראן עלולים לעורר דאגה בישראל.²¹

סחר, חקלאות וכלכלה

ה ישגים מהירים וראויים לציין בקשרים בין שתי המדינות הושגו בתחום הכלכלה, המשחר, החקלאות ותחומי בלט-ציבאים אחרים. תוך זמן קצר נחתמו הסכמים, שכמה מהם הוכרו לעיל, לעידוד השקעות והגנה עליהן, לשיתוף פעולה במיכים, מניעת מיסוי כפול, ותיקות, תעופה אזרחית, טלקומוניקציה, מסחר, חקלאות, ניהול משק מים, התפתחות מיים, לחימה במדבר, ושיתוף פעולה טכני ומדעי. בכל תחומיים אלה נוצר שיתוף פעולה בין חברות הודיעת לישראל, והוקמו פרויקטים בתעשייה של טכנולוגיה גבוהה, טלקומוניקציה, חקלאות, אגרטכנולוגיה, רפואי, ציוד רפואי וטקטטי. הוסכם גם שהקשות ממשי הצדדים יקבלו מעמד של אומה מועדת ביותר.

עד חשוב בהידוק הקשרים הכלכליים בין הודו לישראל

לניזלוי נחתם בסוף 1994, בנוסף לטיסות שכבר התקיימו לבומביי.

עיקר שיחותיו של פרט הוי עם ראש ממשלת הודו. מנכ"ל משרד החוץ, דיקשיט, מעיד כי שיא ביקורו [של פרט] היה מסיבת עיתונאים בה הביע את תמיכתה הבלתי מסותגת של ישראל בזכות של ממשלה ההודו לישוב לא-ערובה כאשר שוכותה של ממשלה ההודו לישוב לא-מוסלמים בעמק קשמיר, כדי לשנות את המבנה הדמוגרפי של העמק שרוב תושביו מוסלמים. שמעון פרט חזר וביקר בהודו באוגוסט 2000, כאשר כינק כשר לפיתוח אורי. משלחת פרלמנטרית בת שבעה חברי, ובראשה יו"ש בראשון הדר, ביקרה בישראל בנובמבר 1994. ב-1 באוגוסט 1995 פתחה ישראל קוונסולה כלכלית בכלוכוא שבוחן המורחי של הודו. הנשיא עוז ויצמן ביקר בהודו בסוף 1996. מן הצד ההודי ביקרו השרים הראשונים של גוז'ראט, מאהארashtra ובנגאל, וכן שרים בממשלה המרכזית, כמו שר הפנים שהגיע לישראל ביוני 2000 ושר החוץ שהגיע ביולי אותה שנה. נשיא הודו טרם הגיע ביקרו גומליין!

ב-1996 נחתמו הסכמים כלכליים ומסחריים נוספים בין הודו לישראל בעקבות ביקורו של שר האוצר אברהם ב. שוחט בניזלוי. עוד קודם לכן, בדצמבר 1994, ביקר בהודו שר התעשייה והמסחר, מיכה Chrish, וחתם על הסכם לשחר ולשיתוף פעולה כלכלי. בעקבות הסכם זה בוטלו הפליות הסחר בין ישראל להודו. נחתמו אז גם הסכמים נוספים לשיתוף פעולה במחקר ופיתוח, מכ"ם וועד. בספטמבר 1993 נחתם בירושלים הסכם לשיתוף פעולה מדעי בתחום המדעים בין האקדמיה הלאומית הישראלית למדיינים לבין האקדמיה המקבילה בהודו.¹⁹

שיתוף פעולה בנושא ביטחון

אם לשפט לפי הפרטומים בעיתונות בהודו, בישראל ובארצות אחרות, וכך בכתבי עית מקצועיים, הרי שקשרים משמעוניים ורביהיקף התפתחו במהלך השנים בין מרכיב הביטחון של הודו לו של ישראל. בסוף Mai 1992 הגיעו הודה משלחת כלכלית ישראלית, שכלה גם נציג תעשיות בייטחונית. באוגוסט באותה שנה הגיעו מטפס התעשייה האוירית והכינעה טכנולוגיות למוטסים ללא טיס. משלחת נוספת נסافت באותו עניין הגיעו להודו בדצמבר אותה שנה. עניין שיתוף הפעולה הביטחוני עליה גם בשיחות שניהל בירושלים מנכ"ל משרד החוץ ההודי, ג' נ. דיקשיט, במרץ 1993. בפמלייתו של שר החוץ פרט שביקר בהודו במאי 1993 היו נציגים של התעשייה האוירית, של אלביט וחברות אחרות. נראה שנדונה אז האפשרות של השבתה מטוסי מג 21 בשימוש חיל האוויר של הודו (בസקה זו זכתה לבסוף לרוסיה). ביוני 1993 פורסמו דיווחות על כבישת ציוד בישראל לטנקים ולארטילריה המיזכרם בהודו. באותו חודש ביקרה בארץ קבוצה של חניכי הקולג' היהודי הלאומי להגנה. בספטמבר ביקרה בהודו משלחת ישראלית שייצגה את רוב מפעלי התעשייה הצבאיות והאויריות, הטלקומוניקציה והאלקטרוניקה הישראלית. תנעה דיסטרקטית זו נמשכה גם בשנים הבאות. חשוב להזכיר שידיעות אלה שאובות

J.N. Dixit, op. cit., p. 314; The Asian Wall Street Journal, May 19, 1993 (Suman Dubey: "Peres's Visit Strengthens Relationship with India").

P.R. Kumaraswamy, India and Israel. Evolving Strategic Partnership, BESA Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University, Ramat-Gan, September 1998, pp. 12-23.

²⁰ שנותן המשמעות ר"ר. שמיים, 1998, ערך כל-לי: אבא גפן, משרד החוץ, כסלו התשס"ה- א-דצמבר 2000.

²¹ מעריב, 3 ביוני 1998 (יצחק בן-חורין ועמי אטינגר: "ירומן הודי"), ובאחרים.

לסיכום

על יעדן הנורמליזציה הייתה הווה אחד היוזמים העיקריים של החלטות אנטישראליות באו"ם ובוירות בינלאומיות אחרות. עם כינון היחסים הדיפלומטיים והפתחות המגעים הבילטרליים חילה הווה מילזום החלטות אנטישראליות, אך במרקם רבים לא הצבעה נגדן, אלא נמנעה. יש להבין זאת על רקע הנעשה באו"ם, שם נתונה הווה בקביעות בלוץ בגלל בעית משותפת, ובינוואר 2001 נחתם מזכר הבנה בין תברת "אגירדב" לבין ממשלה מערב-בנגל על הקמת שלוש חוות הדגמה חקלאיות נוספות. גם בתחום התעשייה מישראל להווה חול גידול. ב-1999 למשל, ביקרו בהווה 23,000 תיירים ישראלים – יותר ביחס לשנה הקודמת. במכליל גדל משנה לשנה מספר החודים שבאו ארצת להשתתף בקורסים שונים.²²

שנתון המשמעות הר' שמיים, 1996, עורך כל' לי: אבא גפן, משרד החוץ, סלו התשע"ט-ד'ember 1998²³ מעריב, 1 בינוואר 1997 (בוך מאיר: "ווײַצְמָן": הביקור בהווה – הצל' היה זוללה מבחינה כלכ'לית ומדינית"), ובאחרים.

על השינוי המהיר והעמוק שהחל ביחסיו הווה וישראל מעד מאמר שפורסם ב-31 ביולי 1995 בעיתון הינדוסטאן טימייס, תחת הכותרת: "אהבתה של הווה לשראלי". כתוב המאמר סוקר את השינוי הקייזני שהחל ביחסה של הווה כלפי ישראל ומזכיר שבעבר הייתה נחשבת הזורת שמה של ישראל לחטא, אך כיוום פשותה האהבה לשראלי לכל עבר והיא נחלת כל המוסדות והחווגים. שתי המפלגות הגדולות מנהלות עמה דיאלוג חיבי. המאמר מסיים בהבעת תקווה שלמרות היותה של הווה עצמה גדולה ועצמאית, היא תנוד למדום בישראל הקטנה להקוטר את תקוותנו השיחסים הקורא הישראלי יכול גם הוא להביע את תקוותנו השיחסים בין שתי המדינות יוסיפו להתחזק, ולהתעצם לתועלתן ההדדית של שתיהן. ■

נעשה בעת ביקור שערכו בישראל ראשי הבנק הממשלתי היהודי למימון יבוא-יצוא. הם באו כדי לחותם על הסכמי אשראי עם הבנקים הימיים מהווים ביקרו בישראל כדי ללמידה סוגיות של המלחמת קרבן, השקייה, גידול בחממות, דשנים, אנרגיה שימוש ונוסאים חקלאיים אחרים. מומחים ישראלים יצאו להוזו להדריך בקורסים להשקה, דישון וכיו"ב. בראשית 1997 הוקמה בהווה חוות חקלאית משותפת, ובינוואר 2001 נחתם מזכר הבנה בין תברת "אגירדב" לבין ממשלה מערב-בנגל על הקמת שלוש חוות הדגמה חקלאיות נוספות. גם בתחום התעשייה מישראל להווה חול גידול. גדל משנה לשנה מספר החודים שבאו ארצת להשתתף בקורסים שונים.²²

בדיקות נתוני היקף הסחר מודגימה את הגידול המהיר והמשמעות של בתוכום זה:²³

- ב-1992 היה הסחר היהודי 202 מיליון דולר; כבר ב-1994 הגיע הייקף הסחר היהודי להוזו ל-400 מיליון דולר;
- ב-1995 הגיע הייקף הסחר היהודי בין שתי הארצות לכ-500 מיליון דולר; ב-1999 עלה סחר היהודי-ישראל ל-933 מיליון דולר, ובשנת 2000 הגיע ל-1,083.4 מיליון דולר והתחלק כמעט שווה בשווה בין יצוא ליבואה. היה זה גידול של פי חמישה מהיקף של 1993, שנת פתיחת השגרירות.

רמי דיזני

גִּסְיוֹן סִרְקָ לְדִמּוֹת לְהַסְבֵּיר אֶת מַעֲשָׂה בְּרִיאַת הַשִּׁיר

האצבעות הן שורות.

ועור בפ' זגב ניד – המלחביר.

בְּהַרְפָּךְ פְּתָאָם אֲשֶׁר בְּמִים, דְּמִיעָה זְעָה וְמַשָּׁק שֶׁל בְּנִפְתִּים

מִין מְשֻׁחוֹ אֲדִיר

שָׁאֵי אֲפָשָׁר בְּשָׁוָם אֲפָן לְהַסְבֵּיר

בְּטַרְבִּס שֶׁל חֶסֶד (בְּבָרְ לְאֵ) נְדִיר

מְאַגְּרָף אֲגָרְסִיבִּי עֹזֶר-עָצָם-גִּיד-שְׁרִיר לְאֲגָרְופְּשִׁיר.